

Björkö-Arholma kyrka

Renovering av klockstapel

Antikvarisk medverkan

Marum 2:11
Norrälje kommun
Stockholms län

Christina Andersson

Björkö-Arholma kyrka

Renovering av klockstapel

Antikvarisk medverkan

Marum 2:11
Norrtälje kommun
Stockholms län

Christina Andersson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Christina Andersson om inget annat anges.

Omslag: Björkö-Arholma klockstapel. Foto Peter Lindgren.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-8041-035-9

Innehåll

Inledning	5
Björkö-Arholma kyrka – historik	5
<i>Bakgrund och skadebild</i>	6
Genomförande	6
Resultat	6
Referenser	19
Tekniska och administrativa uppgifter	20

Figur 1. Björkö-Arholma kyrka i Norrtälje kommun. Utdrag ur Länsstyrelsens WebbGis.

Figur 2. Kyrkan med klockstapel är belägen invid Simpnäsvägen. Utdrag ur Bebyggelseregistret.

Inledning

Björkö-Arholma kyrka med tillhörande klockstapel tillhör Roslagens östra pastorat och är belägen i norra Roslagen. Kyrkan är belägen på Björkö på en bergsnalle invid vägen mot Simpnäs mitt emot Dragsviken.

Renoveringen av klockstapeln föranleddes av beslut från Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr 433-63613-2020, beslutsdatum 2020-11-13). Beslutet grundar sig på förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Projektledare för utfört renoveringsarbete har varit Peter Lindgren, fastighetstekniker vid Roslagens östra pastorat. Arbetet har utförts av Nordins Byggnadsvård. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genom Christina Andersson medverkat som antikvarie på uppdrag av Roslagens östra pastorat.

Björkö-Arholma kyrka – historik

Kyrkobyggnaden uppfördes ursprungligen som missionshus 1890. Först 1905 invigdes Björkö-Arholma missionshus till kyrka. Klockstapeln i trä av klockbocktyp uppfördes 1910 efter modell från Johanneslunds missionsinstitut i Sickla. Byggmästare var Karl Ekström, Kulla. Stadsarkivet har en fin kolorerad ritning av Björkö-Arholma klockstapel, signerad Emil Jansson 1910.

Under hösten 2003 renoverades klockstapeln, varvid samtliga syllstockar ersattes med nya bandsågade furustockar samt fyra nya högsträvor och en stötta. Ekklossar placerades i möten mellan högsträvor och syllar. En ny stege tillverkades och befintligt bjälklag ersattes med nytt. Allt trä ströks med roslagsmahogny enligt rapport från Stockholms läns museum (rapport 2003:32).

Bakgrund och skadebild

Klockstapeln var hösten 2020 i mycket dåligt skick, trots renoveringen 2003. Stommens nedre del hade kraftiga rötskador. Klockstapeln var i så dåligt skick att utbyte av hela och delar av rötskadade konstruktionsdelar behövde bytas mot nytt virke. Renoveringen föranleddes av en skaderapport med åtgärdsförslag framtagen av Bjerking i samarbete med Nordsjö Bygghantverk daterad 2020-09-11. I Bjerking's åtgärdsförslag föreslogs att syllarnas översidor och ändträ skulle kläs med plåt och att snedsträvornas översidor skulle täckas av brädor., vilket avstyrktes i antikvariskt utlåtande daterat 2020-10-27. Länsstyrelsen bedömde att renoveringen var väl motiverad och nödvändig för klockstapelns fortsatta bevarande, men avstyrkte inklädnad med plåt och brädor.

Genomförande

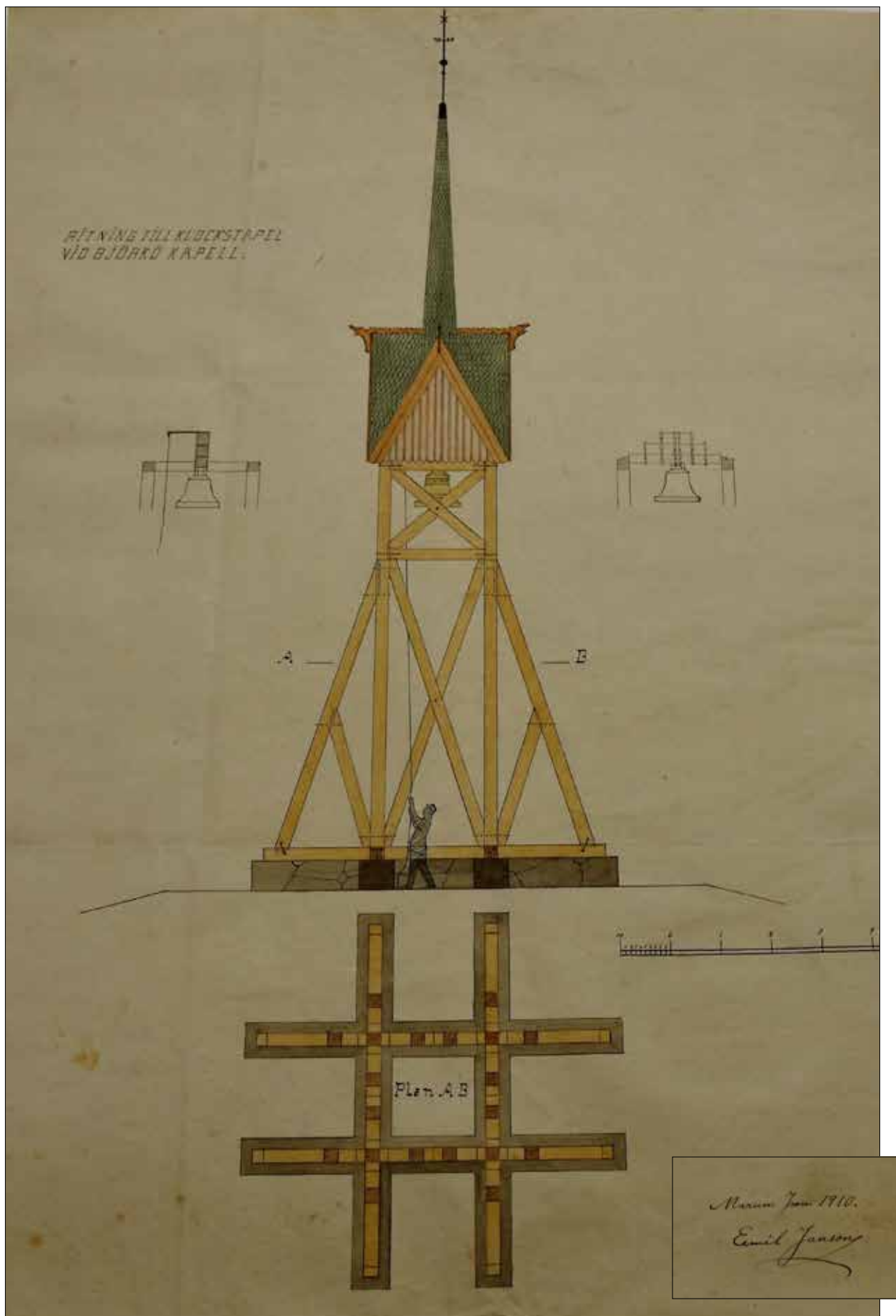
Ett första startmöte hölls den 24 september 2021. I anslutning till mötet levererades sågat virke från norra Värmland av företaget Indian Wood (figur 12). Vidare beslutades att nitar som tillkommit 2003 skulle tas bort, men äldre skruvar och muttrar sparas och återanvändas. Kompletterande beslag och spik skulle vara smidda. Nordins Byggnadsvård har under arbetets gång fått byta ut cirka hälften av spikarna.

Vid det andra byggmötet den 20 oktober anslöt Norrtälje Tidning som skrev ett reportage om renoveringen ("Klockstapeln på Björkö renoveras i gammal anda", 2021-09-29). Under arbetets gång har syllstockarnas utseende diskuterats och beslut togs om att fasa av kanterna på syllarnas ovansida för att bättre vattenavrinning (figur 20). Vidare beslutades att inte använda tjärpapp mellan syllstockar och sten. Nordin Byggnadsvård har också jämnat ut håligheter i stensockeln där vattensamlingar funnits i anslutning till syllstockarna. Vid slutbesiktningen den 24 november konstaterades att resultatet blev mycket bra.

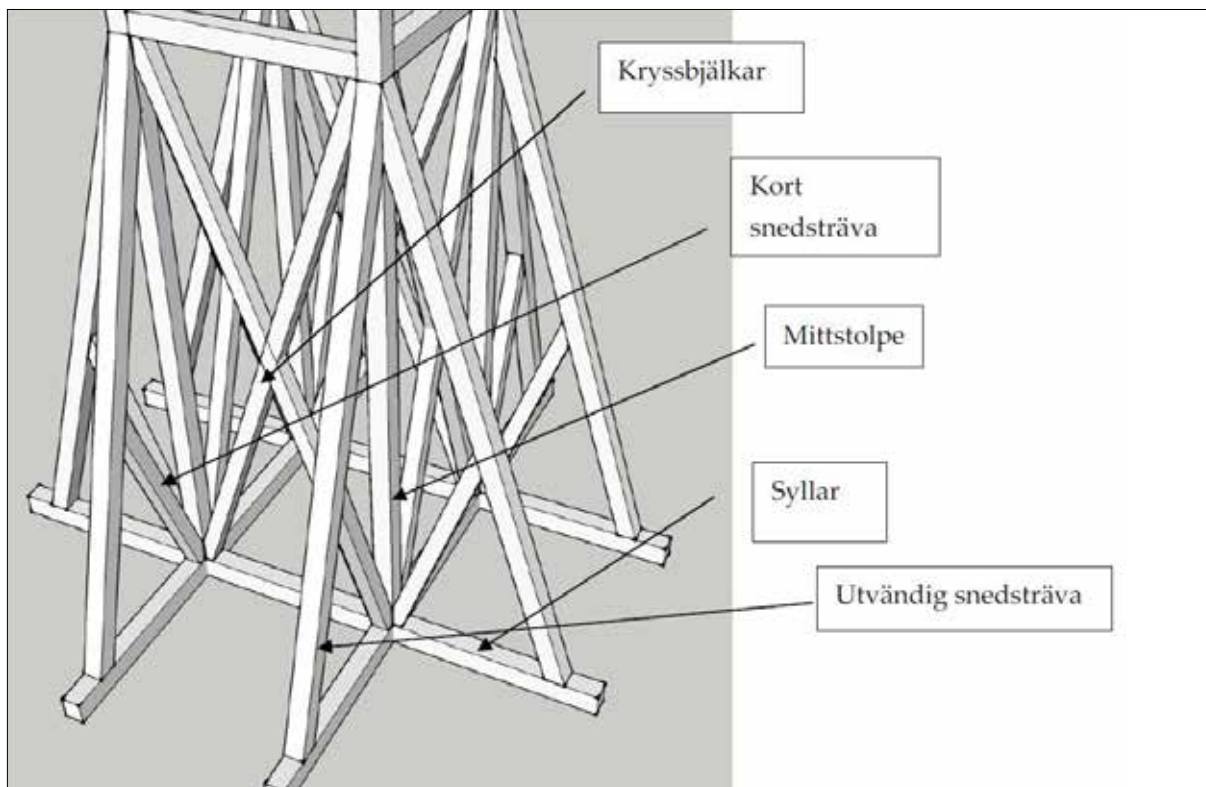
Renoveringen har följt Bjerking's åtgärdsförslag med undantag av intäckningen med plåt och brädor samt att en utvändig snedsträva inte behövde bytas helt utan bara ilagas (figur 16). Vid slutbesiktningen var klockstapeln ännu inte tjärstruken. Den första strykningen gjordes i slutet av november 2021 och besiktigades av Peter Lindgren. Klockstapeln kommer att tjärstrykas tre gånger. Nordins Byggnadsvård rekommenderar också att syllstockarna tjärstryks en gång per år de första fem åren. Tjäran som använts är Claesson's furutjära, klass A (figur 32). Roslagens östra pastorat kommer att lägga in åtgärden med tjärningen i kyrkans vård- och underhållsplan, med påminnelse, så att det inte glöms bort.

Resultat

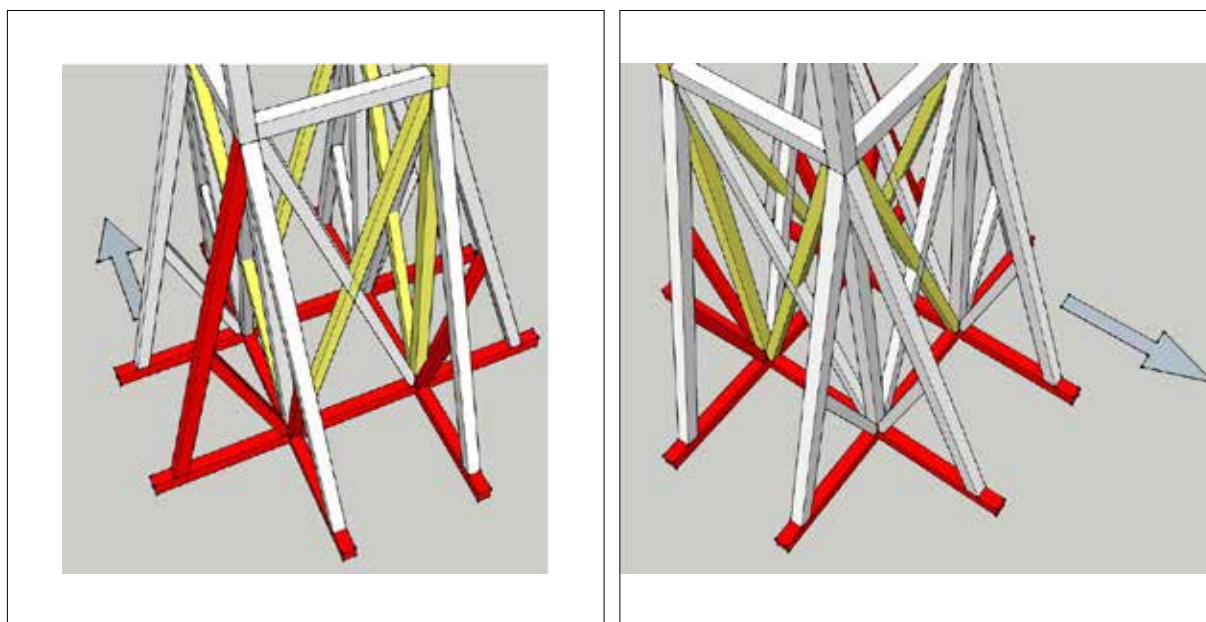
Resultatet av renoveringen blev bra. Åtgärderna följer villkoren i Länsstyrelsens beslut. Ilagningar och hopfogning av virket har skett på ett hantverksmässigt och högkvalitativt sätt, typiskt för klockstapelns tillkomsttid. Ett tillkommande arbete har varit avfasning av syllstockarnas ovansida. Åtgärden är motiverad ur ett antikvariskt synsätt och resultatet visade sig också bli estetiskt tilltalande. Förhoppningen är att åtgärden, virkeskvaliteten och upprepad tjärstrykning kommer att bidra till att Björkö-Arholma klockstapel inte behöver renoveras på många år. Två möten samt slutbesiktning har hållits under arbetets gång. Slutbesiktningen av arbetet hölls den 24 november 2021 före tjärstrykning.

Figur 3. Ritning av Björkö-Arholma klockstapel, signerad Emil Jansson. Källa Stadsarkivet.

Figur 4. Klockstapelns olika delar. Bilden hämtad ur Bjerking's skaderapport med åtgärdsförslag.

Figur 5–6. Bjerking's åtgärdsförslag. Röda partier byts i sin helhet och gula partier byts nertill. Pilen visar riktning mot kyrkan.

Figur 7. Detalj av rötskadad syll före renovering, oktober 2021.

Figur 8. Klockstapeln, utsikt mot söder.

Figur 9. Startmöte i oktober. Klockstapeln i sin belbet före renovering.

Figur 10. Före renovering, syllstockar behöver bytas helt.

Figur 11. Alexander Nordin anländer till startmötet i oktober 2021.

Figur 12. Virke från företaget Indian Wood i norra Värmland.

Figur 13. Detalj av mittstolpe före renovering.

Figur 14. Virke av furu, av hög kvalitet och med samma dimensioner som befintliga delar.

Figur 15. Andra byggmötet den 20 oktober. Utsikt mot öster. Syllarna utbytta och stenbällar rengjorda.

Figur 16. Utsikt mot nordöst. Peter Lindgren kontrollerar genomfört arbete.

Figur 17. Detalj av mittstolpe och återmonterade beslag.

Figur 18. Utsikt mot norr. Timmerman Nils Johan Palm stoltserar mitt i bild.

Figur 19. Alexander Nordin och Nils Johan Palm visar den handsmidda spiken som kommer att användas.

Figur 20. Syllstockarnas utseende diskuteras. Beslut tas om att fasa av kanterna för bättre vattenavrinning.

Figur 21. Andra byggmötet. Utsikt mot sydväst.

Figur 22. Utsikt mot väster, november 2021.

Figur 23. Utsikt mot öster.

Figur 24. Slutbesiktning i november 2021. Utsikt mot norr. Peter Lindgren och Alexander Nordin i bild.

Figur 25. Utsikt mot väster. Timmerlagningar och skarvar har tjärstrykts.

Figur 26. Utsikt mot nordväst. Här ses vilka delar som bytts ut.

Figur 27. Utsikt mot söder. Alexander Nordin och Peter Lindgren i bild.

Figur 28. Utsikt mot öster. Alexander Nordin skymtar i bild.

Figur 29. Utsikt mot väster. Detalj av timmerlagningarna som tjärstruktits. Alexander Nordin i bild.

Figur 30. Lagning av små hål som uppstått. Alexander Nordin i bild.

Figur 31. Claessons furutjära, klass A.

Figur 32. Tjärstrykning pågår. Foto Alexander Nordin.

Figur 33. Avfasad sylstock före tjärstrykning.

Figur 34. Klockstapeln i januari 2022. Foto Alexander Nordin.

Figur 35. Nytjärad klockstapel. Foto Alexander Nordin.

Referenser

Bebyggelseregistret.

Bjerking. *Björkö-Arholma klockstapel*. Skaderapport med åtgärdsförslag. 2020-09-11.

Stockholms läns museum. *Restaurering av klockstapel. Björkö-Arholma kyrka*. Rapport 2003:32.

Länsstyrelsens karttjänster (WebbGis).

Stiftelsen Kulturmiljövård. *Antikvariskt utlåtande avseende renovering av klockstapel vid Björkö-Arholma kyrka*. 2020-10-27.

Stadsarkivet.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: KM21173
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum: 433-63613-2020, 2020-11-13
Typ av undersökning: Antikvarisk medverkan
Renoveringsperiod: September 2021–november 2021
Beställare: Roslagens östra pastorat
Län: Stockholm
Kommun: Norrtälje
Fastighet: Marum 2:11
Entreprenör: Nordins Byggnadsvård
Antikvarisk medverkan: Christina Andersson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 Västerås